

<https://doi.org/10.31874/2520-6702-2021-12-2-201-210>

УДК 1:378.1+330:130.2

Глушко Тетяна

ORCIDiD: 0000-0002-8759-7975

доктор філософських наук, професор
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри філософії
e-mail: tetyana.glushko@gmail.com

Гуманітарні освітні практики як інструмент формування соціально-економічної ідентичності

Україна тривалий час намагається випрацювати ефективну стратегію взаємодії зі світом на рівні соціально-економічних та політичних процесів. Оскільки протягом тривалого часу в українському суспільстві була відсутня традиція інтерналізації продуктивних економічних стратегій, процес формування останніх був суттєво ускладнений для суспільних еліт останніх тридцяти років. Протягом періоду незалежності ми мушили наново вчитися будувати державу та шляхом спроб і помилок шукати ті соціально-економічні стратегії, які дозволять нам досягти цієї цілі. Однак, тривалий пошук все ще не дав нам змоги сформувати продуктивну соціально-економічну ідентичність українського суспільства, що, на наш погляд, є однією з функцій гуманітарної освіти, яку вона сьогодні не виконує в достатній мірі. У статті акцентовано увагу, що саме цей феномен має фундаментальне значення для визначення світоглядно-економічних орієнтирів нації у відповідності до її соціально-практичних потреб. У межах дослідження виявлено, що соціально-економічна ідентичність являє собою домінуючу у суспільній свідомості світоглядну економічну парадигму і, разом з тим, постає як фундамент продуктивної суспільно значимої синергійної діяльності. Актуалізація ж відповідного дискурсу є нагальною потребою українського сьогодення у вимірі більш чіткого усвідомлення цінності прагматичного національного інтересу в економічному поступі країни. Відповідно, освітні практики у галузі гуманітаристики мають передбачати аксіологічну складову, орієнтовану на підготовку всебічно розвиненої креативної особистості, здатної до критичного осмислення перспектив та можливостей розвитку соціально-економічного середовища у відповідності до актуальних потреб вдосконалення національної економічної стратегії та необхідних для цього формальних і неформальних соціальних інститутів.

Ключові слова: гуманітарні освітні практики, соціально-економічна ідентичність, людський капітал, соціальний капітал, теорія суспільного вибору, національна економічна стратегія.

201

Біг до мети відрізняється від бігу заради бігу
Томаш Седлачек

Вступ

Сучасна Україна все ще потребує вдосконалення стратегічних векторів розвитку свого освітнього простору на рівні окреслення його головних орієнтирів, які визначатимуть межі та можливості для осмислення наступними поколіннями перспектив прогресивного розвитку країни. Тому гуманітарна освітня стратегія має, на наш погляд, передбачати визначення ціннісних орієнтацій та соціально-практичних пріоритетів, які є ядром економічної та соціальної політики держави. Саме тому, з нашої точки зору, ключову роль у процесі формування стратегічного

мислення як основної компетентності, властивої ефективним елітам, виконує методологічний інструментарій гуманітарних наук, зокрема, у контексті переосмислення світоглядної парадигми відповідно до перспективних напрямів економічного розвитку країни.

Таким чином, актуальною потребою сьогодення є розвиток інноваційних мисленнєвих та освітніх стратегій і створення відповідних умов для економічного прогресу українського суспільства шляхом формування у молодших генерацій не тільки розуміння, а й ціннісного осмислення соціальних перспектив. Системний ефект у даному напрямі діяльності, а саме зміщення стратегічних акцентів в економічній та політичній свідомості молодших поколінь, має, на наш погляд, важливе практичне значення для формування самобутньої соціально-економічної системи.

Саме тому процес формування стратегій розвитку освітнього простору сучасної України, має передбачати не визначення орієнтирів у наслідуванні євроатлантичних зразків, що є характерним для сьогодення, а *становлення самобутнього бачення перспектив суспільного поступу* в умовах кризи демократичних режимів та «глобального занепаду» (термін Н. Фергюсона). Адже сучасний світ знову увійшов в «зону турбулентності», зокрема під впливом пандемії та впровадження запобіжних їй заходів, які спричинили неоднозначну оцінку з боку представників різних галузей наукового світу. Тому, сьогодні кожна країна мусить реагувати на нові виклики у відповідності до стратегічного бачення свого місця й подальшої ролі на глобальній шахівниці. І саме гуманітарна освіта закладає підвалини для оцінки ефективності суспільних стратегій та аналізу їхніх наслідків.

Методи дослідження

У межах даної аналітичної розвідки ключова роль відводиться методу дедукції, як інструменту виявлення стратегій гуманітарної освітянської парадигми у якості важливого чинника конституювання соціально-економічної ідентичності. Не менш значущими є методи системного та структурно-функціонального аналізу у процесі дослідження специфіки соціально-креативних проявів аналізованих феноменів. Також важливу роль відіграє метод герменевтичного аналізу у дослідженні структурних взаємозв'язків між гуманітарними освітніми стратегіями та соціально-економічною ідентичністю.

Результати дослідження

Україна потрапила у так звану «пастку сировинної економіки» (Райнерт, 2019) й на світоглядному рівні ця тенденція відтворюється в тому числі засобами іррелевантної економічної освіти (Глушко, 2020). Вихід з цієї пастки бачиться можливим тільки у разі зміни державою економічної політики, тобто властивих їй алгоритмів у провадженні господарської практики. Про хибність обраної на початку 90-х років минулого століття економічної «стратегії» свідчать не тільки когнітивно-логічні розвідки відомих мислителів сучасності, як філософів, так і економістів, а й практичні наслідки на рівні соціальних результатів. Потреба у більш виваженій економічній політиці вимагає від нас суттєвого реформування економічної стратегії, що неможливо зробити без *зміни освітянської парадигми*, яка визначає зміст викладання гуманітарних дисциплін у ВНЗ країни. Такий підхід дозволить, на наш погляд, ціннісно переосмислити історичну перспективу, а також економічні й політичні пріоритети суспільства й сформувані на цій основі обґрунтовані стратегії соціально-економічного поступу.

Зміна способу економічного мислення у глобалізованому світі, хоч і не вітається з боку неоліберальної доктрини, але є доцільною на рівні соціальної практики окремих країн. Адже розповсюдженість економічного неолібералізму та його «всезагальне» визнання не є і не може бути критерієм достовірності цієї доктрини. Як відзначає відомий норвезький економіст Е. Райнерт «економіка не лише не є, але й ніколи не зможе бути «точною наукою» (Райнерт, 2019: 56), хоча саме такий статус їй досить часто намагаються приписувати більшість економістів.

Власне, ідеологічна природа економічних теорій на сьогодні вже не потребує особливих доказів. Ця її особливість проаналізована, наприклад, у працях чеського економіста Т. Седлачека (Седлачек, 2017) або у розвідках італійського дослідника М. Каймі, який доводить, що економічні теорії здебільшого ґрунтуються на політичних програмах (Caimmi, 2020). Відповідно, **архітектура сучасної української економіки потребує власної ідейної основи для ефективізації стратегій її розвитку**. Орієнтир на задані ззовні євроатлантичні параметри є грою за чужими правилами, в якій ми будемо постійно програвати, оскільки будь-які правила завжди складаються в інтересах тих «гравців», які їх створювали (Пекар, 2020).

До того ж, будь-які спроби економічного розвитку навздогін (термін М. Абрамовіца) у межах пануючої сьогодні парадигми не є продуктивними. Сам автор терміну відзначав, що такий підхід може бути ефективним тільки за умови наявності відповідних «потенційних соціальних можливостей» (social capabilities), таких як здатність продукувати нові технології, залучати капітал та брати повноцінну участь в глобальних ринках (Abramovitz, 1989). Відповідно, такий сценарій підходить для країн, які знаходяться приблизно на одному рівні економічного розвитку, на кшталт сучасних США та Китаю, але зовсім не підходить для країн, які не мають рівноцінних їм показників розвитку.

Крім того, пандемія COVID-19 створила умови для переоцінки практичного значення неоліберальної стратегії та більш чіткого усвідомлення цінності **прагматичного національного інтересу** в економічному поступі країн, а отже й доцільності розвитку їх внутрішнього виробничого та інноваційного потенціалів. Власне, недостатній рівень економічної освіченості наших національних еліт кінця минулого століття (зокрема, незнання робіт Ф. Ліста та традиції економічного націоналізму в цілому) не дав можливості зробити цей висновок раніше, що суттєво ускладнило соціально-економічний поступ нашої країни. Однак, що раніше ми розпочнемо втілення власної стратегічної програми соціально-економічного розвитку, зважаючи на потреби та можливості саме українського суспільства, то більше у нас шансів вдосконалити національну економічну культуру, підвищити показники рівня життя та створити зручне для життєдіяльності середовище.

Саме тому, маємо зважати, що, як свідчить досвід економічно розвиненого світу, **багатство країн створювалось за рахунок тривалого захисту державними інститутами та правлячими елітами національних індустрій та сервісів** (Райнерт, 2019:60). Враховуючи цей факт, **актуалізація дискурсу соціально-економічної ідентичності стає нагальною потребою сьогодення**. Наше суспільство на разі все ще переживає кризу соціальної ідентичності, про що свідчить часта зміна курсів економічної інтеграції з орієнтацією то на Захід (США), то на Схід (Росія, Китай), що не дає можливості стратегічного самовизначення, тобто окреслення свого місця в транснаціональному економічному просторі.

Перехідний етап занадто затягнувся й вимагає термінового впровадження стратегічного управління економічними процесами, а саме формування релевантної для сучасного стану країни парадигми соціально-економічного поступу. Як відзначає Н. Фергюсон, будь-якій країні легко «застрягнути» в системі неефективних інститутів і саме тому, з точки зору дослідника, більшість країн тривалий час своєї історії були дуже бідними. Формування ж продуктивної національної соціально-економічної ідентичності є досить складним завданням і вимагає системного підходу.

Подолання «традиції» перманентної невизначеності та неоднорідності економічних і політичних стратегій вимагає трансформації траєкторій міркувань сучасної управлінської еліти. Разом з тим, «зацікавлені групи не завжди готові втрачати вигідні для них, хоча й неефективні для країни інститути» (Аузан, 2017:126). Саме тому важливим для нашого дослідження є поняття «ефект колії» (path dependence), активно вживане російським економістом О. Аузаном, котрий дає йому влучне визначення: «інституційна інерція, яка утримує країну в певній траєкторії» (Аузан, 2017: 113). У такий спосіб виникає своєрідне блокування переходу на якісно новий рівень розвитку суспільної свідомості за рахунок повільної трансформації неформальних соціальних інститутів.

До того ж, згідно теорії суспільного вибору (public choice theory), яку на початку 60-х років минулого століття розробили американські дослідники Дж. Б'юкенен та Г. Таллок, існує два різні рівні соціального контракту, а саме: *конституційний рівень*, у відповідності до якого визначається соціальна та податкова політика держави та *постконституційний рівень*, який визначає **економічну політику держави**, тобто її **виробничі пріоритети** (Buchanan&Tullock, 2004), чого сучасній Україні критично не вистачає. Нам сьогодні також надзвичайно важливо на рівні суспільної свідомості вибудувати розуміння логічного зв'язку між впровадженням якісних стратегічно орієнтованих та аксіологічно обумовлених освітніх програм у сфері гуманітаристики та зростанням суспільного добробуту (Глушко, 2021).

Відповідно, щоб уникати ситуацій, коли представники молодших поколінь «вивчили факти, але не розуміють ідей, що ховаються за ними» (Вагнер, 2015: 119), варто посилити роботу у напрямі формування стратегічно значимих орієнтирів та пріоритетів в економічному та соціально-політичному житті, в тому числі крізь призму серйозного структурно-логічного та функціонального аналізу історичних помилок національних лідерів у цих площинах. Йдеться про прагматичну необхідність посилення власної історіографічної, ідеологічної та культурологічної роботи у напрямі створення відповідних ціннісних настанов, тобто своєрідної стратегічної «формули» соціально-економічного поступу країни та формування її ідентичності на рівні економічного світогляду суспільства. Адже «у XXI столітті те, що ти знаєш, стає дедалі менш важливим за те, що ти можеш робити з цим знанням» (Вагнер, 2015: 119).

Саме тому ключовим завданням сучасних філософії, історії, політології, культурології та економіки стає визначення *спільних світоглядних цінностей*, як основи національної ідентичності, та *впровадження відповідних настанов в освітній процес*. До переліку необхідних цінностей, яких нам не вистачає для реалізації стратегічної модернізації, варто, на наш погляд, віднести **соціальний капітал**, як системний приріст ефективних стратегій взаємодії у всіх сферах соціального життя, а також *кооперацію та солідаризм*, як здатність до соціальних компромісів. Координаційний ефект спільних цінностей якраз і буде тим фундаментом, на якому варто *визначити стратегічні пріоритети* соціально-економічного поступу країни. Адже, ефективна економічна кооперація громадян передбачає й *конкурентоспроможну промисловість та продуктивне бізнес-*

*середовище, оскільки такий рівень узгодженої соціальної взаємодії сприяє злагодженій реалізації спільної справи. У такий спосіб, **соціально-економічна ідентичність постає як фундамент продуктивної суспільно значимої синергійної діяльності.***

Яскравим прикладом реалізації такого підходу є, на наш погляд, політичні та економічні еліти Фінляндії, які реалізують масштабні освітні «інвестиції» в економічний розвиток, демонструючи свою готовність до викликів та потреб нової епохи. Як, зокрема, відзначає сучасний фінський дослідник П. Солберг, зміни в освітній політиці Фінляндії безпосередньо пов'язані з соціальними, політичними та економічними трансформаціями фінського суспільства. Адже після другої світової війни останнє пережило десятиліття політичної нестабільності та економічних трансформацій, що вплинуло на соціальну політику та, відповідно, й на освіту (Sahlberg, 2011:4). Під впливом цих подій фіни сформували унікальну національну модель освіти з продуманою, багаторівневою структурою та програмами, які орієнтовані на задоволення професійних і соціальних потреб саме фінського суспільства. На наш погляд, цілком доречно наголосити, що *освіта використовувалась ними саме як інструмент соціально-економічної трансформації, тобто **освітня система країни змінювалась під потреби національної економіки – вдосконалення її структури та нарощування потенціалів.***

У такий спосіб, Фінляндія відносно швидко, за світовими масштабами, «пройшла шлях від бідної аграрної країни з досить скромним рівнем освіти до сучасного суспільства знань з добре розвиненою освітньою системою» (Sahlberg, 2011:3). Так, безпосередній вплив роботи ВНЗ на економічний прогрес суспільства проявляється у *визначенні потенціалів кожного громадянина та створення умов для їх максимального розвитку, у впровадженні ефективних практик взаємодії, що сприяє формуванню соціальної довіри й консолідації, а також виховує відповідальність перед собою та іншими громадянами - це якісно інше ставлення до людського капіталу, ніж та недалекоглядність, яка властива українському суспільству та уряду нашої країни.*

Таким чином, популярна сьогодні у світі й показова за своїми результатами фінська освітня модель логічно й стратегічно вбудована в більш широкий загальнонаціональний проект (Bastos, 2017), вона інтегрована в усі напрями державної політики й закладає основи для солідаризації суспільства у напрямі реалізації потенціалів соціально-економічного розвитку країни, адже «модернізація відбувається там, де домінують цінності самореалізації» (Аузан, 2017: 68). Така логіка процесів дозволяє нам позиціонувати *освітню стратегію цієї країни у якості важливої складової її національної ідеї, у межах якої потенціали освіти розкриваються як пріоритет національної політики та як механізм розвитку національної свідомості громадян.*

Тому, вивчення подібного досвіду є дійсно важливим, але не на рівні його тотального копіювання, а виключно на рівні стратегічного осмислення, тобто ми *маємо усвідомити що фіни роблять і як це впливає на структурні зміни в їх національній економічній системі, а не як саме вони це роблять. Відповідь на питання «як?» ми маємо віднайти самостійно*, адже запозичення чужого досвіду завжди є відмовою від створення власної траєкторії розвитку, яка б зорієнтувала освітні практики на забезпечення стратегічних інтересів нашої країни. Отже, враховуючи, що *фіни створювали свою освітню систему під потреби вдосконалення національної економічної стратегії*, повномасштабне перейняття їхнього досвіду не є доречним. Україна потребує власної національно орієнтованої освітньої моделі, продуманої на усіх рівнях її реалізації, впровадження якої сприятиме розвитку соціально-економічного потенціалу нашого суспільства.

При цьому виховання національної ідентичності на рівні освіти стає важливим чинником продуктивного розвитку економічної культури суспільства, тобто сприяє усвідомленню власної самобутності та відповідальності за долю країни. Останній аспект надзвичайно важливий, оскільки у сучасному світі інформаційних та когнітивних воєн ключове стратегічне значення має саме якість людського капіталу, важливим джерелом забезпечення якої є освіта, точніше ті *навички, які були засвоєні в процесі освіти*. Тому основним завданням сучасних освітніх практик у сфері гуманітаристики є формування свідомої особистості з навичками критичного мислення, як трансцендентальної умови стратегічного світоглядного протистояння конфліктним інтересам зовнішніх суб'єктів економічної політики.

І хоча кількісно «визначити якість освіти просто неможливо - навіть за наслідками» (Аузан, 2017: 49), тим не менш, показником якісної організації освітнього процесу якраз і буде здатність нових поколінь створювати продуктивні інноваційні стратегії з максимальним забезпеченням умов для соціально-економічного прогресу. Йдеться саме про національні інноваційні ініціативи, а не відтворення вже реалізованих в інших економічних культурах інноваційних проектів, чим наша країна на усіх рівнях - політичному, економічному та освітянському - займається протягом останніх тридцяти років. Власне соціальні інноватори, які здатні створювати унікальні та ефективні стратегії в економіці та політиці, є найбільш гострою потребою сучасної України, адже у сучасну епоху добробут націй, як ніколи раніше, залежить від know-how та від наявності тих соціальних інститутів, які сприятимуть його впровадженню в суспільні практики.

За умови реалізації такого бачення, ми зможемо забезпечити одну з норм Стандарту вищої освіти для магістрів філософії, а саме «здійснювати аналіз, оцінку і прогнозування соціальних, політичних, економічних та культурних процесів із застосуванням фахових знань» (Пролеєв та ін., 2021:7). Відповідно, суттєве вдосконалення ціннісного навантаження освітніх програм з гуманітарних дисциплін, може, на наш погляд, забезпечити впровадження якісно нового підходу до організації освітнього процесу, який передбачатиме серйозну виховну соціально-економічну складову з акцентом на цінності ефективного виробничого сектору національної економічної системи як основи її прогресу, адже «той, у кого немає власного бачення майбутнього, є лише ресурсом у руках тих, у кого власне бачення майбутнього є» (Пекар, 2020: 65).

Відповідно, ***соціально-економічна ідентичність являє собою домінуючу у суспільній свідомості світоглядну економічну парадигму***, яка й визначає основні параметри подальшого розвитку соціальної системи. Тому соціальний рівень ідентичності якраз і має сформуватися на основі усвідомлення основних векторів зростання економічного потенціалу країни, наприклад, таких як *логістика, екологічне виробництво, технологічний сектор, зокрема у сфері безпеки та оборони* тощо. При цьому варто враховувати, що «національна формула модернізації в кожному окремому випадку буде унікальною» (Райнерт, 2019: 126; Глушко, 2017), і не наслідувати готові зразки, запроваджені у межах інших національних культур. Адже, в умовах коли «економічний лібералізм знеславлений» (Фергюсон, 2020: 11), ***зміцнення національних економік є важливим стратегічним відгуком на виклики сучасності***.

У такий спосіб, соціально-економічна ідентичність постає як основа розвитку стратегічних світоглядних настанов у напрямі реалізації соціально значимих ціннісних стратегій в економічному та політичному векторах суспільного поступу. Результативність останніх обумовлена рівнем та якістю освіти тих суб'єктів соціальної дії, які продукують і затверджують стратегії суспільного

розвитку. Значною мірою ці вектори розвитку означені саме якістю задіяних цінностей та настанов. Таким чином, *ідентичність являє собою, перш за все, цінності*, які розділяє суспільство та ті *цілі*, до яких воно прагне, реалізуючи ці цінності. Якщо немає спільних економічних цінностей на рівні суспільної угоди та соціальної взаємодії, то немає й соціально-економічної ідентичності та цілісного розуміння цілей економічного розвитку держави. Тому визначення системи цінностей та продиктованої ними стратегічної розв'язкової позиції є ключовим для сучасної України у контексті формування довгострокової стратегії соціально-економічного поступу.

Висновки

Отже, концептуальне розуміння стратегічної основи соціально-економічного поступу передбачає наявність ціннісно обґрунтованих стратегій розвитку національної економічної системи в цілому, що є важливою інвестицією у майбутнє суспільства. Тому, економічне виживання нашої країни потребує суттєвого трансформування діючої системи гуманітарної освіти у відповідності до актуальних соціально-економічних потреб суспільства. Йдеться, зокрема, про формування якісно нового рівня розвитку людського капіталу для становлення соціальної суб'єктності країни на глобальній шахівниці. Яскравим прикладом зв'язку економічної освіти з процесами формування соціально-економічної ідентичності є фінська модель освіти, що орієнтована на задоволення потреб власного національного ринку представниками тих професій і напрямів, які є стратегічно важливими для ефективності фінської національної економіки та збереження нею своєї господарської ідентичності.

Освітні стратегії гуманітаристики, як система інструментів підготовки національно свідомого громадянина своєї країни, орієнтованого на розвиток та примноження її соціально-економічного потенціалу, передбачає формування всебічно розвиненої креативної особистості та надання їй системних знань про історичну, культурну, географічну, кліматичну та господарську специфіку свого регіону у їх системному та порівняльному зв'язках, надаючи, у такий спосіб, можливості для продуктивного аналізу та створення формальних і неформальних соціальних інститутів у відповідності до потреб реалізації унікальних інноваційних стратегій економічного розвитку країни, водночас формуючи її глобальний імідж як країни успішних інноваторів - творців національної господарської суб'єктності та економічної самобутності.

Бібліографічні посилання

- Аузан, О.О. (2017). *Економіка всього. Як інститути визначають наше життя*. Київ: Лаурус.
- Вагнер, Т. (2015). *Створення інноваторів: як виховати молодь, яка змінить світ*. Київ: K.FUND.
- Глушко, Т.П. (2015). *Економічна теорія нації: соціально-філософський контекст. Монографія*. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова.
- Глушко, Т.П. (2020). Неоліберальний алгоритм економічної освіти як інструмент деформації стратегічного мислення. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 2(10), 26-34. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2020-10-2-26-34>
- Глушко, Т.П. (2021). *Соціально-економічна обумовленість інновацій у фінській освітній моделі. Освітні інновації: виклики 2030 / під ред. М. Іпатова, Західно-Фінляндський Коледж*, С. 6-9. https://www.iiasc.org/wp-content/uploads/2021/03/Збірник-есе_Фінляндія_02.2021.pdf
- Пекар, В.О. (2020). *Бесіди майстра Хай Тао про стратегію*. Харків: Фоліо.

- Пролеєв, С.В., Шашкова Л.О., Карась, А.Ф., Карпенко, І.В., & Менжулін, В.І. (2021) Стандарт вищої освіти зі спеціальності «філософія» (ступінь вищої освіти – магістр). 13 с. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>
- Райнерт Е. (2019). *Як багаті країни стали багатими... І чому бідні країни залишаються бідними*. Київ: Саміт-Книга.
- Седлачек, Т. (2017). *Економіка добра і зла. Слідами людських пошуків: від Гільгамеша до фінансової кризи*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Фергюсон, Н. (2020). *Глобальний занепад. Як помирають інститути та економіки/* пер. з англ. Катерина Діса. К.: Наш формат.
- Abramovitz, M. (1989). *Thinking about Growth. And Other Essays on Economic Growth and Welfare*. New York: Cambridge University Press.
- Bastos, R. (2017). The Surprising Success of the Finnish Educational System in a Global Scenario of Commodified Education. *Revista Brasileira de Educação*, 22, 70, 802-855. <https://core.ac.uk/download/pdf/208334220.pdf>
- Buchanan, J.M., & Tullock, G. (1999). *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy* (The Selected Works of James M. Buchanan) / Volume 3rd. University of Michigan, 356 p.
- Caimmi, M. (n.d.). Is Economics a Science? A Debate on the Scientific or Ideological Nature of Economics. <https://www.cantorsparadise.com/is-economics-a-science-e48d6365f365>
- Sahlberg, P. (2011). Paradoxes of Educational Improvement: The Finnish Experience. *Scottish Educational Review*, 43 (1), 3-23.

References

- Auzan, O.O. (2017). *Ekonomika vsoho. Yak instytuty vyznachaiut nashe zhyttia [The economy of everything. How institutions define our lives]*. Kyiv: Laurus. (In Ukrainian).
- Vahner, T. (2015). *Stvorennia innovatoriv: yak vykhovaty molod, yaka zmynt svit [Creating innovators: how to educate young people who will change the world]*. Kyiv: K.FUND. (In Ukrainian).
- Hlushko, T.P. (2015). *Ekonomichna teoriia natsii: sotsialno-filosofskyi kontekst. Monohrafiia [Economic theory of the nation: socio-philosophical context. Monograph]*. K.: Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova. 299 s. (In Ukrainian).
- Hlushko, T.P. (2020). Neoliberalnyi alhorytm ekonomichnoi osvity yak instrument deformatsii stratehichnoho myslennia [Neoliberal algorithm of economic education as a tool for deformation of strategic thinking]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Univertsytety i liderstvo»*, 2(10), 26-34. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2020-10-2-26-34> (In Ukrainian).
- Hlushko, T.P. (2021). *Sotsialno-ekonomichna obumovlenist innovatsii u finskii osvithii modeli. Osvitni innovatsii: vyklyky 2030 [Socio-economic conditionality of innovations in the Finnish educational model. Educational innovations: challenges 2030]* / pid red. M. Ipatova, Zakhidno-Finliandskyi Koledzh, C. 6-9. https://www.iiasc.org/wp-content/uploads/2021/03/Збірник-есе_Фінляндія_02.2021.pdf (In Ukrainian).
- Pekar, V.O. (2020). *Besidy maistra Khai Tao pro stratehiuu [Master Hai Tao's conversations about strategy]*. Kharkiv: Folio. (In Ukrainian).

-
- Proleiev, S.V., Shashkova L.O., Karas A.F., Karpenko I.V., & Menzhulin V.I. (2021). Standart vyshchoi osvity zi spetsialnosti «filosofii» (stupin vyshchoi osvity – mahistr) [Standard of higher education in the specialty "philosophy" (degree of higher education - master)]. 13 s. Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (In Ukrainian).
- Rainert, E. (2019). *Yak bahati krainy staly bahatymy... I chomu bidni krainy zalyshaiutsia bidnymy* [How rich countries became rich... And why poor countries remain poor]. Kyiv: Samit-Knyha. (In Ukrainian).
- Sedlachek, T. (2017). *Ekonomika dobra i zla. Slidamy liudskykh poshukiv: vid Hilhamesha do finansovoi kryzy* [The economy of good and evil. In the footsteps of human search: from Gilgamesh to the financial crisis.]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. (In Ukrainian).
- Ferhiuson, N. (2020). *Hlobalnyi zanepad. Yak pomyraiut instytuty ta ekonomiky* [Global decline. How institutions and economies are dying] / per. z anhl. Kateryna Dysa. K.: Nash format. (In Ukrainian).
- Abramovitz, M. (1989). *Thinking about Growth. And Other Essays on Economic Growth and Welfare*. New York: Cambridge University Press. 406 p.
- Bastos, R. (2017). The Surprising Success of the Finnish Educational System in a Global Scenario of Commodified Education. *Revista Brasileira de Educaçã*, Vol. 22, № 70, 802-855. <https://core.ac.uk/download/pdf/208334220.pdf>
- Buchanan, J.M., & Tullock, G. (1999). The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy (The Selected Works of James M. Buchanan) / Volume 3rd. University of Michigan, 356 p.
- Caimmi, M. (n.d.). Is Economics a Science? A Debate on the Scientific or Ideological Nature of Economics. <https://www.cantorsparadise.com/is-economics-a-science-e48d6365f365>
- Sahlberg, P. (2011). Paradoxes of Educational Improvement: The Finnish Experience. *Scottish Educational Review*, 43 (1), 3-23.

Humanities Educational Practices as the Instrument for Socio-Economic Identity Formation

Hlushko Tetiana, Doctor of Sciences (Philosophical), Professor, National Pedagogical Dragomanov University, Professor at the Department of Philosophy

Ukraine is trying to develop an effective interaction strategy with the world on the socioeconomic and political levels for a long time. There is no tradition of internalized productive economic strategies in Ukrainian society, that is why strategic international interactions has been significantly complicated to our elites for the last three decades. During the period of our independence, we had to learn how to rebuild the state and through trials and errors we were finding those socio-economic strategies that will allow us to achieve the goals. However, the long searching process has not yet allowed us to create a productive socio-economic identity of Ukrainian society, which, in our opinion, is one of the functions of humanitarian education, that it does not perform sufficiently today. The article emphasizes that this phenomenon is fundamental for national determination of economic worldview guidelines in accordance with its contemporary socio-practical needs. During the research was found that socio-economic identity is a dominant ideological economic paradigm in social consciousness and, at the same time, it appears as a foundation of productive socially significant synergistic activities. Actualization of the relevant discourse is an urgent need of Ukrainian society in the dimension of more well-defined awareness for pragmatic national interest value in economic sphere. Therefore, educational practices in the field of humanities should provide an axiological component, focused on training of a comprehensively well-informed and creative personality, capable for critical thinking about prospects and opportunities for socioeconomic development in accordance to actual national economic strategies improvement needs and its necessary formal and informal social institutions.

Keywords: *humanities educational practices, socio-economic identity, human capital, social capital, public choice theory, national economic strategy.*